

Andrzej Bałandynowicz
Zbigniew Kulesz
Jarosław Tomasz Michalski
Monika Wolińska

DUCHOWOŚĆ JEDNOSTKI DUCHOWOŚCIĄ ŚWIATA

DYSKURS

HUMANISTYCZNO-PEDAGOGICZNY

Andrzej Bałandynowicz

Zbigniew Kulesz

Jarosław Tomasz Michalski

Monika Wolińska

DUCHOWOŚĆ JEDNOSTKI DUCHOWOŚCIĄ ŚWIATA

Dyskurs humanistyczno-pedagogiczny

Płock 2023

Recenzent

dr hab. Zbigniew Babicki, profesor UKSW

Projekt okładki

Andżelika Kłopotowska

©Copyright by Wydawnictwo Naukowe Akademii Mazowieckiej w Płocku
Płock 2023

ISBN 978-83-66277-50-2

Nakład 100 egz.

**WYDAWNICTWO
NAUKOWE
AKADEMII MAZOWIECKIEJ
W PŁOCKU**

plac Dąbrowskiego 2, 09-402 Płock

tel. 24 366 54 00 wew. 210

e-mail: wydawnictwo@mazowiecka.edu.pl

www.mazowiecka.edu.pl

Skład i druk

druk-24h.com.pl
DRUKARNIA CYFROWA

Grabówka, ul. Szosa Baranowicka 77

15-523 Białystok; tel. 85 653-78-04

e-mail: biuro@partnerpoligrafia.pl

SPIS TREŚCI

WSTĘP - - - - - 7

ROZDZIAŁ I

POKÓJ WEWNĘTRZNY PODSTAWĄ DUCHOWOŚCI - - - - 11

Wstęp - - - - - 11

Społeczne fundamenty pacyfizmu - - - - - 16

Metoda walki jako niewyrządzanie zła - - - - - 31

Świadomość na rzecz pokoju predyktorem zdrowia psychicznego
człowieka - - - - - 49

Pedagogika pokoju fenomenem współczesnej myśli
irenologicznej XXI wieku - - - - - 69

ROZDZIAŁ II

SENS I CEL ŻYCIA A DUCHOWOŚĆ JEDNOSTKI- - - - - 93

Wstęp - - - - - 93

Interdyscyplinarna charakterystyka poczucia sensu życia - - - - 96

Źródła sensu życia - - - - - 110

Sens i cel życia jako elementy dobrostanu zdrowia - - - - - 117

ROZDZIAŁ III

WARTOŚCI RELIGIJNE FUNDAMENTEM DUCHOWOŚCI - 123

Perspektywy duchowości - - - - - 123

Rola wartości- - - - - 128

Między duchowością a religijnością - - - - - 132

Kontekst społeczno-kulturowy - - - - - 136

Struktura i geneza duchowości chrześcijańskiej- - - - - 142

Doświadczenie mistyczne – perspektywa współczesna - - - - - 152

ROZDZIAŁ IV
DUCHOWOŚĆ OSOBY W SYTUACJACH KLUCZOWYCH
DOŚWIADCZEŃ ŻYCIA - - - - - 165

    Wstęp - - - - - 165

    Interdyscyplinarna charakterystyka duchowości - - - - - 167

    Duchowość z perspektywy humanistyczno-pedagogicznej - - - - 172

    Duchowość i poczucie sensu drogą wyjścia z sytuacji kryzysowych 183

    Sens cierpienia i bólu w perspektywie analizy egzystencjalnej- - - 208

BIBLIOGRAFIA - - - - - 221

ABSTRACT - - - - - 239

O AUTORACH

Andrzej Baładynowicz – prawnik, kryminolog i penitencjarysta, profesor zwyczajny, obecnie związany z Państwową Uczelnią Zawodową im. Profesora Stanisława Tarnowskiego w Tarnobrzegu, kierownik Katedry Pedagogiki Pokoju i Probacji.

ORCID: 0000-0003-1248-8069

Zbigniew Kulesz – psycholog, psychoterapeuta, doktor, adiunkt w Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie.

ORCID: 0000-0001-7486-7588

Jarosław Tomasz Michalski – pedagog, profesor zwyczajny Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Akademii Mazowieckiej w Płocku, dyrektor Instytutu Pedagogiki UKSW, kierownik Katedry Filozofii i Socjologii Wychowania w Instytucie Pedagogiki UKSW.

ORCID: 0000-0002-4344-7422

Monika Wolińska – pedagog specjalny (resocjalizacja), terapeuta, doktor, adiunkt w Akademii Mazowieckiej w Płocku.

ORCID: 0000-0001-7440-5367

WSTĘP

Ein Zweifler bin ich, wie ich hier sitze, nicht weil ich nichts glaubte, sondern weil ich alles für möglich halte.

Thomas Mann¹

Od czasu, kiedy ludzie byli w stanie rejestrować swoje myśli, pojmowali rzeczywistość w sposób, który nie ograniczał się do doświadczeń odbieranych poprzez zmysły i intelekt. Większość pokoleń i kultur uznawało, że taki odbiór świata „to nie wszystko”, że istnieje duchowy wymiar rzeczywistości i ludzkiej natury poza światem materialnym, poznawanym za pomocą zmysłów. Stopień nacisku na poznawanie i doświadczanie duchowej natury człowieka zmieniał się na przestrzeni lat. Interpretacje duchowości i jej roli w życiu indywidualnym i zbiorowym różniły się w zależności od kultury i systemu wierzeń. W Egipcie w pierwszych wiekach naszej ery mężczyźni i kobiety spotykali się dyskretnie w swoich domach, sanktuariach świątynnych lub w odosobnionych miejscach, aby nauczyć się potężnej praktyki duchowego wyzwolenia. Uważali się za naśladowców Hermesa Trismegistusa, legendarnego mistrza starożytnej mądrości. Uczniowie słuchali czcigodnych nauczycieli mówiących o naturze kosmosu – jego pięknie, harmonijnej strukturze i subtelnych niebezpieczeństwach, jakie stanowił dla ludzkiej duszy (Hanegraaff, 2022). Nauczono ich, że istoty ludzkie mogą otwierać oczy serc (według starożytnych egipskich, semickich i greckich antropologii, ludzkie zdolności intelektualne i duchowe znajdowały się w sercu), porzucać złudzenia, łączyć się ze źródłem i postrzegać rzeczywistość taką, jaka jest naprawdę.

---

¹ Thomas Mann, *Joseph und seine Brüder* („Zum Herrn”), Frankfurt 2018: „*Siedząc tutaj, jestem wątpiącym – nie dlatego, że w nic nie wierzyłem, ale dlatego, że uważam, że wszystko jest możliwe*”.

Obecnie, przynajmniej w kulturze europejskiej, wydaje się, że wychodzimy z okresu skrajnego materializmu, doświadczając na nowo głodu tego, co transcendentne w nas i poza nami, autentycznego doświadczania życia, swoistego otwarcia „oczu serc”. Wiek XXI, parafrazując biblistę Jacka Mileśa (1999), przyniósł sytuację znużenia człowieka nieustannym skupianiem się na wierze, że dobra tego świata są naprawdę warte zdobycia, a aktywność ta ma autentyczny sens, także moralny. Intensywny entuzjazm dla wszystkiego, co można posiadać, od karty kredytowej i zagranicznych wakacji, po dziecko i kota czy psa, ustępuje miejsca poszukiwaniu sensu i celu egzystencji, podziwu dla niej samej, zmuszając współczesnych do zadawania pytań o noetyczne postrzeganie rzeczywistości i konfrontowania się z nieuniknionymi aporiami ludzkiego zrozumienia. Poszukiwanie odpowiedzi w mniejszym jednak stopniu opiera się na autorytecie mistrza, uczącego jak należy żyć. Ludzie XXI wieku obawiają się religijnych dogmatów i opresyjnych wyznań oraz polityki, które wymagają od nich „dziecięcego” posłuszeństwa intelektualnego i emocjonalnego, oferując w zamian jedynie doświadczenie wspólnoty, jednak bez budowania autentycznych duchowych znaczeń. Obecny moment kulturowy ma swoją osobliwą markę poszukiwania duchowości przeplatanej z dążeniem do uwzględnienia własnego interesu. Ta mieszanka wyraża dylemat, w ramach którego wielu wyobraża sobie, że największe duchowe przygody mają miejsce w naukach przyrodniczych (np. teoria wielkiego wybuchu, mechanika kwantowa) bądź w praktykach astrologicznych i parapsychologicznych. Jedno jednak wyraża rozumne oświecenie w nauce, niedostępne dla przeciętnego śmiertelnika, drugie – irracjonalizm, redukujący osobę do roli bezwolnego przedmiotu istniejącego w świecie.

Monografia „Duchowość jednostki duchowością świata. Dyskurs humanistyczno-pedagogiczny” jest odpowiedzią na współczesny kryzys myślenia kategoriami autotelicznych wartości o człowieku i jego życiu oraz rzeczywistości istniejącej – widzialnej oraz wyobraźniowo-twórczej. Naukowiec zawsze stosuje zobiektywizowane formy poznania świata oparte na wzorach metodologicznych właściwych dla danej dyscypliny w danym czasie lub uzupełnia je ontologiczno-gnozeologicznym spojrzeniem przez istotę badanego bytu. Autorzy opracowania podjęli trud opisu z udziałem obu dozwolonych strategii hermeneutycznego oglądu, a także wprowadzili cztery nowe paradygmaty myślenia horyzontalnego oparte na metodzie idealizacji. Są nimi: zasada całości, a nie części; jedności, a nie konfliktu; czasu, a nie miejsca oraz rzeczywistości, a nie ocen i sądów. Ponadto wnioskowanie i wartościowanie przedmiotu poddanego odkrywaniu, poznawaniu

i tworzeniu ujęte zostały w ramy dowodzenia dwóch podstawowych aksjomatów, kontekstu i zasadności. W ten sposób wyostrzona optyka pozwoliła zachować możliwości docierania do prawdy z udziałem scjentyzmu i gnostycyzmu, odrzucając całkowicie postprawdę karmiącą się: sofizmatami, angelicznymi puryzmami i immanentyzmem epistemologicznym.

W oparciu o inteligencję obiektywną, wyrażającą się kognitywistycznymi teoriami poznawczymi, oraz inteligencję etyczną, osadzoną na personalizmie chrześcijańskim, zaprezentowano multidyscyplinarny dyskurs naukowy nakreślający, iż duchowość osoby wskazuje na autentyczną jego ojczyznę. Jedynie w sferze doznań i odczuć znajdujących swoje podłoże w: pokoju wewnętrznym, zinternalizowanych celach, zadaniach życia, wierze i religijności oraz codziennych sytuacjach granicznych opartych na bólu i cierpieniu, pojawia się duchowość każdej osoby. Z jej udziałem natura jednostki mająca postać fizykalną staje się bytem wielowymiarowym i wielopoziomowym, wykorzystując wszystkie swoje wewnętrzne narzędzia i siły w kierunku samotworzenia i samorealizacji o charakterze twórczym i proaktywnym.

Duchowość indywidualna, zdaniem autorów pracy, jest mocarzem integracji z samym sobą oraz z wszechświatem i tym samym eliminuje jego rozdwojenie i redukcjonizm. Tkwi ona w każdym człowieku i poprzez mechanizm bytowania, składający się z: samoświadomości, samowiedzy, samopotwierzenia i samorefleksyjności, może samodzielnie odsłonić „kurtynę ciemności” i karmić się oraz umacniać w prawdzie, dobroci i pięknie.

Przywołanie duchowości jako fenomenu indywidualno-współnotowego dowodzi, iż budowanie relacji i stosunków w wymiarze makrospołecznym jest realne i racjonalne na poziomie ekologii życia poszczególnych członków społeczeństwa, zakładającej konieczność zabiegania o autotranscendencję horyzontalną i autotranscendencję wertykalną. Na drodze zjednoczenia i scalania człowieka z samym sobą i innymi, w imię pokoju wewnętrznego, wolności i miłości, jest doświadczanie samowiedzy i zaangażowania społecznego oraz usilne zabieganie o dobrostan zdrowia i generatywność. Pełna identyfikacja z pozytywnymi obiektami znajdującymi się na niej doprowadza jednostkę do punktu horyzontalnego, w którym widnieje drogowskaz wyznaczający kurs w stronę wiary i religijności. Pokonanie owego odcinka wędrówki egzystencjalnej dopiero pozwala odsłonić panoramę ekologii ogólnoludzkiej, w której materialnie widać urzeczywistnienie ideału bezpieczeństwa i sprawiedliwości.

Na poziomie współpracy, wymiany i koordynacji pomiędzy jednostką a globalną zbiorowością można wykreślić relacje odzwierciedlające

rzeczywiste powiązania oraz wzajemną siłę i znaczenie doznań świata wewnętrznego. Wspólnotowość międzyludzka wyzwala siły twórcze człowieka w kierunku pomocy i wsparcia oraz uruchamia współczucie, samoodczuwanie, miłość, wrażliwość emocjonalną, a nade wszystko braterską akceptację. Za sprawą tych właściwości, osoba uświadamia sobie, iż nie żyje dla siebie i tym samym potrzeba solidarności interpersonalnej jest pierwotnym źródłem osiągania mądrości i prospołecznego rozwoju. Wychodzenie ciągle naprzeciw innemu i innym z jednoczesnym przekazem moralnego czynienia w zgodzie z mową języka i mową myślenia, to gwarancja lepienia świata w sposób alterocentryczny.

Spotykanie się twarzą w twarz uruchamia mechanizmy obronne, przeciwdziałając degradacji osobowościowej poprzez rozumienie kulturalizmu jako zjawiska osadzonego na różnorodności, pluralizmie i otwartości. Peregrynacja osoby wyzwolonej ze stanu egotyzmu, konformizmu i pierwotnego przystosowania na rzecz kosztowania duchowości, a zwłaszcza miłości, otwiera mu drzwi do krainy, w której nie recytuje się okazjonalnie i od święta poezji życia, lecz mówi się nią w codzienności.

Ludzie mają tendencję do wyjaśniania nieznanego w kategoriach znanego. W dociekaniach naukowych ma to głęboko konserwatywne skutki: uprzywilejowuje konwencjonalne rozumienie tego, jak rzeczy się mają, jednocześnie zaślepiając na wszystko, co jest inne i nie pasuje do ustalonych paradygmatów. W tej książce przyjmuje się dokładnie odwrotne podejście. Jeśli wiedza jest doświadczeniem bycia w kontakcie z tym, jak rzeczy się mają, procedury kwestionowania i destabilizowania pewników w tym zakresie mogą prowadzić do zmienionych stanów wiedzy. Tylko jeśli najpierw zrozumiemy, z czym tak naprawdę mamy do czynienia, gdy mówimy o duchowości, możemy ustalić, jak duchowość jednostki koreluje z ontologią świata. Autorzy czynią to w czterech uzupełniających się rozdziałach: *Pokój wewnętrzny podstawą duchowości*, *Sens i cel życia a duchowość jednostki*, *Wartości religijne fundamentem duchowości*, *Duchowość osoby w sytuacjach kluczowych doświadczeń życia*, stanowiących eksplorację różnych wymiarów duchowości, obejmujących zarówno najgłębsze ja człowieka, jak i świat, który on zamieszkuje.

Autorzy

ROZDZIAŁ I

POKÓJ WEWNĘTRZNY PODSTAWĄ DUCHOWOŚCI

Wstęp

Praca naukowa powinna być ukierunkowana na tworzenie dzieł materialno-duchowych i odkrywczych. Posiadają one samoistną wartość i łączą się w przestrzeni transkulturowej z już istniejącymi wynikami badań oraz wytworami. Rozdział „Pokój wewnętrzny podstawą duchowości” jest efektem spełnienia najszczytniejszego posłannictwa. Patrząc z perspektywy sceptycyzmu krytycznego na problem powinności, a może nawet misji naukowej, jego treść dowodzi, że docieranie do świata ideałów prawdy, dobra i piękna oraz ich urzeczywistnianie może przynieść człowiekowi radość i szczęście, a także zdolność do samoodraczania bólu i cierpienia.

Pokój wewnętrzny to – obok miłości – najważniejsze słowo w meta-języku całego rodu ludzkiego. Pozwala smakować życie poprzez jego rzeźbienie w wymiarze indywidualnym, wspólnotowym i cywilizacyjno-kulturowym. Określa ono ramy etyczne filozofii człowieka, koncepcji państwa i prawa oraz zasadności posługiwania się określonymi metodami poznawczymi. Kategoria ta uwydatnia konstytutywną wielowymiarowość pokoju. Przywołany termin w warstwie ontologiczno-gnozeologicznej oznacza:

- scalenie świata fizycznego, psychicznego, duchowego i społecznego jednostki;
- jedność myślenia, mówienia i działania;
- integrację społeczno-środowiskową;
- holizm wszechświatowy.

Osoba hołdująca pokojowi wewnętrznemu dążyć będzie do autonomii i wolności rozumowej jako wartość sama w sobie. Będzie ona wykorzystywała wszystkie swoje atrybuty i intuicję, wolę życia, popędy, świadomość umysłową i duchową oraz doświadczenia.

Pokój wewnętrzny ukierunkowuje jednostkę ludzką na zdobywanie w społeczeństwie niezależności podmiotowej. W sposób stały i ciągły formuje ona swoją tożsamość. Jest to możliwe wyłącznie dzięki takim wartościom jak: wolna wola, prawo do wyboru, odpowiedzialność i możliwość dobrowolnego zaciągania zobowiązań na rzecz innych osób. Wartości te są cząstkowe i dookreślają wartość modalną, czyli podmiotowość. Dzięki nim jednostka oddycha pełną piersią, autentycznie uczestnicząc w życiu wspólnotowym. Wykorzystuje zdolności, zachowuje godność i uczciwość wobec samego siebie oraz wolność inkluzyjną, jest proaktywna i twórcza, nie skąpi wysiłku i ryzyka, jest aktywna i nieobojętna, wchodzi w interakcje społeczne, dostrzega radość w codzienności, jest empatyczna, zwłaszcza w przeżywaniu z drugim bólu i cierpienia.

Ludzie nie są statyczni, żyją w ciągłym ruchu. Dynamizm ten wyrażać się w rozwoju samoświadomości, samowiedzy, samopotwierdzenia i samorefleksyjności. W przeciwnym razie ludzie egzystują jak w pułapce, za kratami, są niewolnikami systemów. Ich sytuację bytową może zmienić jedynie pokój wewnętrzny. Posługując się językiem symbolicznym, można powiedzieć, że pokój wewnętrzny pozwala jednostce ludzkiej traktować filozofię życia jak poezję – sprawia, że doświadcza ona znanych z misterium najszczytniejszych przeżyć. Zwłaszcza w dzisiejszych czasach, gdy świat przejawiając egotyzm, karmi się nienawiścią i jest skonfliktowany – osiągnięcie przez jednostkę stanu pokoju wewnętrznego jest warunkiem *sine qua non* przetrwania rodu ludzkiego. Wybór: życie albo śmierć jest zatem w obecnej sytuacji zagrożeń nuklearnych i kataklizmów ekologicznych alternatywą wykluczającą. Jeśli człowiek chce istnieć (nawet tylko biologicznie), musi opowiedzieć się po stronie życia. Inaczej nie można się samookreślić! Prawdziwe życie rozpoczyna się w chwili, gdy doświadczamy pokoju wewnętrznego.

Rozważania antropologiczno-filozoficzne na temat pokoju wewnętrznego i pacyfizmu jako przyrodzonego i pierwotnego prawa człowieka mają istotne znaczenie dla życia zarówno jednostki, jak też zbiorowości. W aspekcie pragmatyzmu dotyczącego organizowania państwa i prawa odwołują się one do metody scjentyzmu poznawczego. Punktem wyjścia rozważań jest uznanie nadrzędności solidaryzmu społecznego, na który składają się: uczciwość, pomocowość i skuteczność. Dla życia jest to wartość główna. Dopiero na jej podglebiu rozwijać się może życie wspólnotowe,

wsparte na dialogu normatywno-wspierającym i partycypacji grupowej. Identyfikatorem tego życia jest konstrukcja fantazmatyczna (konstrukcja dana w wyobraźni), zmanifestowana w transpasywności – wysokim potencjale aktywności, polegającej zasadniczo na radowaniu się cudzą radością bądź sprawianiu komuś radości i szczęścia.

Kreowanie ocen, sądów i wyobrażeń na rzecz myślenia o państwie i prawie z udziałem pokoju wewnętrznego to budowanie społeczeństwa w oparciu o ideał sprawiedliwości. Przyjmuję za Leonem Petrażyckim, że jedynie wtedy, gdy porządek normatywny odwzorowywać będzie prawo pierwotne – naturalne, we wspólnotowości nastaną rządy nawiązujące do zasad powszechnej słuszności. Prawo to kształtować będzie w jednostkach psychikę o charakterze imperatywno-atrybutywnym, rozumiejącą konieczność respektowania norm innych, ale także domagającą się ich dla siebie. Rządy państwa prawa uznające i szanujące fundamentalną zasadę pokoju wewnętrznego odwołują się do rozstrzygnięć społecznych o treściach immoralnych, obiektywnych i mających globalne odniesienie. Apelują do dwóch kanałów strategicznych: słuszności ogólnoludzkiej uwolnionej od jakichkolwiek moralności, obyczajowości czy religijności oraz otwartości na zmianę wynikającą z czasu i miejsca.

W państwie prawa nadrzędne są wysokie wartości i jako takie stanowią one trwałe podglebie. Nie dopuszczają do triumfalizmu niskich wartości o charakterze utylitarnym i pragmatycznym. W przeciwnym razie wytwarza się stan normatywnej fasadowości. Pod przykryciem demokracji neoliberalnej i praw człowieka wprowadzane są rozwiązania, na mocy których jednostka ulega uprzedmiotowieniu i w grze interesów zostaje podporządkowana grupom wpływu sprawującym władzę. Ścieżka filozoficzna, na której odchodzi się od idei człowieka postrzeganego jako wartość sama w sobie, wiedzie do koncepcji człowieka traktowanego w charakterze środka do celu. W tym zaś nurcie myśli solidaryzm społeczny zastąpiony jest paliatywami i substytutami aksjonormatywnymi.

Prawodawstwo mówiące o pokoju przejawia się w sferze transkulturowej i wiąże się ze stanem zgody, spokoju, beztrioski, braku kłopotów i zmartwień oraz powszechnej szczęśliwości całego rodu ludzkiego. Do tego etapu rozwoju dochodzi się, wprowadzając w obszarze relacji interpersonalnych: sprawczość, bezpieczeństwo i sprawiedliwość. Dymensję sprawczości rozumieć należy jako decyzyjność wszystkich zachowań i postaw z uszanowaniem indywidualizmu i odrębności wspólnotowej, z uwzględnieniem ich różnic co do głoszonego światopoglądu i relatywizmu ocenego. Bezpieczeństwo jako modalna właściwość w stosunkach międzyludzkich

wiąże się z gwarantowaniem wzajemnego zaufania, współodpowiedzialności, komfortu obcowania z innymi oraz psychicznego wsparcia i akceptacji. Sprawiedliwość z uwzględnieniem perspektywy całego globu ziemskiego, rozumiemy jako wspieranie działań społecznych wyrastających na podłożu wartości cywilizacyjno-kulturowych. Stan wrażliwości emocjonalnej wyzwalaający zrozumienie i wzorce transpersonalne to nic innego jak poszanowanie inności, odrębności i wszelkich mniejszości w rozmaitych sferach życia człowieka oraz grupy. Odwoływanie się do tych wartości w skali globu wiąże się z manifestowaniem wyborów postępowania bez naruszania różnic rozumianych tu jako dobro wspólne. Interioryzacja, a nie internalizacja, czyli atrybucja wewnętrzna, a nie dyktat nakazów i zakazów, w zakresie artykułowania poglądów, norm, wartości i postaw makrospołecznych – prowadzi do zjednoczenia wszystkich mieszkańców naszej planety. Ma to miejsce, gdy powszechna świadomość jest ukierunkowana na tolerancję i pluralizm jako niezbędne antecedenсы porozumienia i konsensualności.

Podążając tropem myśli Kazimierza Dąbrowskiego, przyjmuję, że w sytuacji pozytywnej dezintegracji struktury osobowościowej człowieka formowany jest w nim stan pokoju wewnętrznego. Można oczekiwać, iż poznanie oparte na metodzie idealizacji wyzwalać będzie mówienie i działanie również na rzecz pokoju zewnętrznego. Natomiast porządkowanie świata z udziałem wybranej moralności, obyczajowości czy ideologicznych doktryn, stanowi jedynie zewnętrzną strategię manipulowania ludźmi w imię niskich wartości i partykularnych interesów – czy to ambicjonalnych, czy materialnych.

Myślenie irenologiczne, odwołujące się do nauk o pokoju, gwarantuje bezpieczeństwo jedynie wówczas, gdy jednostki ludzkie dojrzały do stanu pokoju wewnętrznego oraz odrzuciły wszelkie paliatywy i złudzenia. Instytucje, modele czy systemy ustrojowe, które nie stwarzają warunków dla pokoju wewnętrznego, posługują się strategią niewoli i manipulowania. Używają autorytetu państwa i prawa dla militaryzacji.

Narracja intelektualna na temat pokoju wewnętrznego będącego podglebieniem ekologii życia w wymiarze osobowym, supraindywidualnym i transkulturowym, stanowi próbę odkłamania aktualnej rzeczywistości kształtowanej z udziałem niskich wartości, stwarzającej złudne oceny, sądy i wyobrażenia, iż utylitaryzm, racjonalizm i pragmatyzm przez nie wychwalany zapewni pokój na naszej planecie. System narzucający zewnętrzny reżim ustrojowy odrzuca bądź minimalizuje znaczenie pokoju wewnętrznego. Rządy ekonomiczno-finansowych grup nacisku i grup wpływów polegają na sztywnej „hodowli człowieka” i tworzenia osobowości hubrystycznej

– nieodczuwającej pełnej satysfakcji z osiągniętych sukcesów, pozbawionej przyrodzonej podmiotowości. Człowiek taki podchodzi entuzjastycznie do demokratycznej formuły sprawowania władzy w państwie, zażywa wolności, dzięki korzystaniu z przyznawanych mu praw. Nie zauważa, że zmieniają się jego rola i status – staje się instrumentem do celu dla aktualnie umocowanych przedstawicieli kapitału finansowego, realizujących politykę neoliberalizmu ekonomicznego.

Współczesne ośrodki władzy demokratyczno-politycznej pod parasolem światowego pokoju zewnętrznego zdobywają profity imperialnej dominacji. Zaopatrują się w nowoczesną broń nuklearną, produkowaną jako rezultat samonakręcającej się spirali innowacyjności i postępu technicznego. Paradygmat technokratyczny stał się pokarmem zapewniającym człowiekowi wszechstronny rozwój i samorealizację, ale wyłącznie na poziomie maszyny biologicznej. Doprowadził do unicestwienia w jednostkach ludzkich wrażliwości i reaktywności emocjonalnej, wyzwalających dynamizmy egzystencjalne odpowiedzialne za wysokie uczucia i potrzebę samoodczuwania pokoju wewnętrznego. W miejsce potrzeb prospołecznych oraz doznań braterstwa ogólnoludzkiego zadomowił się w osobach hedonizm i konsumpcjonizm. Człowiek zgubił się w świecie rzeczy i akceptuje wartościowanie rzeczywistości według parametrów zysków, korzyści materialnej, dominacji, przewencji ekonomicznej. Sklonował własną naturę, uciekając od siebie samego w swej najgłębszej istocie i pokoju wewnętrznego. Głoszone na scenie społeczno-politycznej idee powszechnego ładu, porządku i bezpieczeństwa światowego w tym systemie są fasadowe. Ich przedstawiciele posługują się dekoracjami, przywdziewają maski i kostiumy dla ukrycia prawdziwych intencji i celów.

Edukacja o treściach irenologicznych winna dotrzeć do każdego mieszkańca naszego globu. Zasady czasu – a nie miejsca, ideałów – a nie rzeczywistości, jedności – a nie konfliktu oraz całości – a nie części stanowią podstawę dla formowania człowieczeństwa, aby jednostka podlegać mogła dezintegracji pozytywnej i stawać się osobą oraz osobowością. Jednostka winna uznać braterstwo za nadrzędną wartość sprzyjającą osiągnięciu „wiecznego pokoju” we wszechświecie. Jedynie w stanach emocjonalno-duchowego przeżywania dobra wspólnego można doświadczać autentycznego życia. Zabieganie o pokój na świecie to przeżywanie radości z każdym indywiduum oraz każdą istotą żywą i wspólne radowanie się, gdyż najbardziej intymne uczucia uzewnętrzniają się i unoszą triumfalnie, stając się udziałem nas wszystkich. Pokój wewnętrzny i pokój zewnętrzny są zatem fundamentem życia na naszej planecie.

BIBLIOGRAFIA

- Ablewicz K. (2003). *Teoretyczne i metodologiczne podstawy pedagogiki antropologicznej. Studium sytuacji wychowawczej*. Kraków.
- Adler Alfred (1986). *Sens życia*. Warszawa.
- Aleksandrowicz J. (1988). *Sumienie ekologiczne*. Warszawa.
- Amann P. (2012). *Enthält die äLogotherapie und Existenzanalyse Viktor E. Frankl eine Pädagogik*. Wien.
- Andrews C. F. (1949). *Mahatma Gandhi's Ideas*. London.
- Antonovsky A. (1995). *Rozwikłanie tajemnicy zdrowia: Jak radzić sobie ze stresem i nie zachorować?* Warszawa.
- Arendt H. (2003). *O rewolucji*. Warszawa.
- Arendt H. (2006). *Odpowiedzialność i władza sądenia*. Warszawa.
- Aronson E., Wilson T., Akert R. (1997). *Psychologia społeczna. Serce i umysł*. Poznań.
- Assagioli R. (1993). *Psychosynthesis: A Manual of Principles and Techniques*. London.
- Balthasar Hans Urs von (2000). *THEO-LOGIC, Volume I, Truth of the World*. San Francisco.
- Bałandynowicz A. (2022). *Pokój fundamentem człowieczeństwa*. Warszawa.
- Bałandynowicz A. (2019a). *Probacja. Resocjalizacja z udziałem społeczeństwa. Konteksty antropologiczno-filozoficzne*. Warszawa.
- Bałandynowicz A. (2019b). *Człowiek cząstką wszechświata*. Warszawa.
- Bałandynowicz A. (2011). Reintegracja społeczna skazanych. Paradygmat tożsamości osobowej, społecznej i kulturowo-cywilizacyjnej. *Resocjalizacja Polska*, 2, s. 25–52.
- Bałandynowicz A. (2008). Resocjalizacja wspierająca z udziałem społeczeństwa, oparta na paradygmacie tożsamości osobowej, społecznej

- i kulturowej. W: M. Konopczyński, B.M. Nowak (red.), *Resocjalizacja. Ciągłość i zmiana*. Warszawa.
- Balandynowicz A. (1999). *Ludzie bez szans. Studium adaptacji Społecznej recydywistów*. Warszawa.
- Bandura A. (1989). Self-regulation of motivation and action through internal standards and goal systems. W: L. Pervin (red.), *Goal concepts in personality and social psychology*. Hillsdale.
- Beers G.W. (1948). *Umysł, który sam siebie odnalazł*. Warszawa.
- Benedykt XVI. (2009). *Encyklika Caritas in Veritate Ojca Świętego Benedykta XVI do biskupów, prezbiterów i diakonów, do osób konsekrowanych, do wiernych świeckich i wszystkich ludzi dobrej woli o integralnym rozwoju ludzkim w miłości i prawdzie*. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate.html (13.01.2023).
- Białek E. (2014). *Duchowość w psychoanalizie*. Karków.
- Bocheński J. (1993). O sensie życia. W: J. Bocheński, *Sens życia i inne eseje* (s. 7-22). Kraków.
- Bocheński J. (1994). *Podręcznik mądrości tego świata*. Kraków.
- Böckmann W. (2008). *Sinn und Selbst*. München.
- Bokwa I. (1996). *Wprowadzenie do teologii Karla Rahnera*. Tarnów.
- Bolewski J. (2017). *Prosta praktyka medytacji. Wprowadzenie do modlitwy imieniem Jezus*. Kraków.
- Borgosz J. (1989). *Drogi i bezdroża filozofii pokoju*. Warszawa.
- Bouyer L. (1982). *Wprowadzenie do życia duchowego. Zarys teologii ascetycznej i mistycznej*. Warszawa.
- Bouyer L. (1974). „Mystisch” – Zur Geschichte eines Wortes. W: J. Sudbrack (red.), *Das Mysterium und die Mystik. Beiträge zu einer Theologie der christlichen Gotteserfahrung* (s. 57-73). Würzburg.
- Bronfenbrenner U. (1977). Toward an Experimental Ecology of Human Development. *American Psychologist*, 32(7).
- Bronk A. (2000). Nauki o religii. W: H. Zimoń (red.), *Religia w świecie współczesnym. Zarys problematyki religiologicznej* (s. 23-52). Lublin.
- Bronk A. (1993). Wartości chrześcijańskie. *Roczniki Filozoficzne*, t. 41, z. 2, s. 59-72.

- Buczyńska-Garewicz H. (1975). *Uczucia i rozum w świecie wartości*. Wrocław.
- Camus A. (2011). *Dżuma*. Warszawa.
- Carter J. (1995). *O godności człowieka*. Warszawa.
- Cencini A. (2008). *Życie w rytmie Słowa. Jak pozwolić się kształtować przez Pismo Święte*. Pelplin.
- Chardin T. de. (1993). *Fenomen człowieka*. Warszawa.
- Chardin T. de. (1987). *Moja wizja świata i inne pisma*, t. 3. Warszawa.
- Chlewiński Z. (1989). Religijność dojrzała. W: Z. Chlewiński (red.), *Wybrane zagadnienia z psychologii pastoralnej* (s. 9-41). Lublin.
- Chmielewski M. (2004). *Vademecum duchowości katolickiej. 101 pytań o życie duchowe*. Lublin.
- Chmielewski M. (2002). Duchowość. W: M. Chmielewski (red.), *Leksykon duchowości chrześcijańskiej* (s. 226-232 i s. 536-542). Lublin-Kraków.
- Chudy Wojciech (2008). Wartości i świat ludzki. W: K. Popielski (red.), *Wartości dla życia*. Lublin.
- Cichoń W. (1996). *Wartości, człowiek, wychowanie. Zarys problematyki aksjologiczno-wychowawczej*. Kraków.
- Copleston F. (1978). *Religia i filozofia*. Warszawa.
- Czyżewski M. (2013). Socjologia interpretatywna i metoda biograficzna: przemiana funkcji, antyesencjalistyczne wątpliwości oraz sprawa krytyki. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 9/4, s. 14-27.
- Daigneault A. (2014). *Długa droga do pogody ducha. Aby odnaleźć w sobie serce dziecka*. Kraków.
- Daniluk M. (1995). Duchowość chrześcijańska. W: R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz (red.), *Encyklopedia Katolicka*, t. 4 (s. 317-330). Lublin.
- Dąbrowski K. (2005). *Personality Shaping. Through Positive Disintegration* (Introduction by O. Hobart Mowrer).
- Dąbrowski K. (1996a). *W poszukiwaniu zdrowia psychicznego*. Warszawa.
- Dąbrowski K. (1996b). Rozwój w kontekście teorii dezintegracji pozytywnej. *Zeszyty Naukowe*, 1.
- Dąbrowski K. (1991). *Moralność w polityce. Wielopoziomowość funkcji uczuciowych i popędowych w życiu społecznym i politycznym oraz instytucjach*. Warszawa.

- Dąbrowski K. (1989). *Elementy filozofii rozwoju*. Warszawa.
- Dąbrowski K. (1984). *Funkcje i struktura emocjonalna osobowości*. Lublin.
- Dąbrowski K. (1982). *Pasja rozwoju*. Warszawa.
- Dąbrowski K. (1981a). Co to jest zdrowie psychiczne. W: K. Dąbrowski (red.), *Zdrowie psychiczne*. Warszawa.
- Dąbrowski K. (1981b). Zdrowie psychiczne ludzi przeciętnych, wybitnych o ukształtowanej osobowości oraz problem psychopatii. W: K. Dąbrowski (red.), *Zdrowie psychiczne*. Warszawa.
- Dąbrowski K. (1981c). *Zdrowie psychiczne*. Warszawa.
- Dąbrowski K. (1979a). *Wprowadzenie do higieny psychicznej*. Warszawa.
- Dąbrowski K. (1979b). *Dezintegracja pozytywna*. Warszawa.
- Dąbrowski K. (1979). On the philosophy of development through positive disintegration and secondary integration. *Dialectics and Humanism*, 3-4, s. 129-144.
- Dąbrowski K. (1975). Odezwa do Psychoneurotyków. *Pismo Literackie Student*, nr 3.
- Dąbrowski K. (1974). *Dwie diagnozy*. Warszawa.
- Dąbrowski K. (1973). *Trud istnienia*. Warszawa.
- Dąbrowski K. (1972). *Le dynamisme des concepts: phenomenes positifs dans la disintegration*. Quebec.
- Dąbrowski K. (1971). *Pojęcia żyją i rozwijają się*. Londyn.
- Dąbrowski K. (1964a). *O dezintegracji pozytywnej*. Warszawa.
- Dąbrowski K. (1964a). *Higiena psychiczna w życiu codziennym*. Warszawa.
- De Lubac H. (2005). *O naturze i łasce*. Kraków.
- De Montaigne M. (1958). *Próby*, t. 3. Warszawa.
- Deklaracja o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich (2002). W: *Sobór Watykański II: konstytucje, dekryty, deklaracje*. Tekst polski (s. 334-338). Poznań.
- Derwahl F. (2010). *Anselm Grün. Jego życie*. Poznań.
- Dienelt K. (19694). *Von Psychoanalyse zur Logotherapie*. München.
- Dilthey W. (1997). *O istocie filozofii*. Warszawa.
- Dylus F. (1976). Charakter i walor chrześcijańskiej mistyki Teiharda de Chardin. *Częstochowskie Studia Teologiczne*, 4, s. 79-106.

- Dziewiecki M. (2018). *Wychowanie w dobie ponowoczesności*. Kielce 2018.
- Eliade M. (197). *Sacrum, mit, historia. Wybór esejów*. Warszawa.
- Elkins D. N. (2001) Beyond religion: toward a humanistic spirituality. W: K. J. Schneider, J. T. Bugental, J. F. Pierson (red.), *The handbook of humanistic psychology: Leading edges in theory, research, and practice* (s. 201-212). Thousand Oaks.
- Erikson E. (2007). The meaning of the future: Toward a more specific definition of possible selves. *Review of General Psychology*, 4, s. 348–358.
- Estes R., Sirgy M. (2017). *The pursuit of human well-being: The untold global history*. Dordrecht.
- Europejski program prac na lata 2020-2025: wspólne działania na rzecz lepszego zdrowia, Światowa Organizacja Zdrowia. Regionalne Biuro dla Europy* (2021). <https://apps.who.int/iris/handle/10665/341657> (8. 10. 2022 r.)
- Fernández-Armesto F. (1999). *Historia prawdy*. Poznań.
- Ferry L. (2021). *Jak żyć?* Warszawa.
- Fischer W. (1991). *Zum Problem der Strafe in der Erziehung*. Freiburg.
- Frankl Viktor E. (2017a). *Człowiek w poszukiwaniu sensu*. Warszawa.
- Frankl Viktor E. (2017b). *Bóg ukryty. W poszukiwaniu ostatecznego sensu*. Warszawa.
- Frankl Viktor E. (2017c). *Lekarz i dusza. Wprowadzenie do logoterapii i analizy egzystencjalnej*. Warszawa.
- Frankl Viktor E. (2006). *Man's search for meaning*. Boston.
- Frankl V.E. (2002). *Wola sensu. Założenia i zastosowanie logoterapii*. Warszawa.
- Frankl V.E. (1997). *Homo Patiens*. Warszawa.
- Frankl V.E. (1993). *Was nicht in meinen Büchern steht*. München.
- Frankl V.E. (1989). *Der leidende Mensch. Anthropologische Grundlagen der Psychotherapie*. Bern.
- Frankl V.E. (1988). *Der Mensch auf der Suche nach Sinn. Zur Rehumanisierung der Psychotherapie*. Freiburg.
- Frankl Viktor E. (1986). *The Doctor and the Soul: From Psychotherapy to Logotherapy*. New York.
- Frankl V.E. (1984). *Die Sinnfrage in der Psychotherapie*. München.

- Frankl V.E. (1983). *Ärztliche Seelsorge. Grundlagen der Logotherapie und Existenzanalyse*. München.
- Frankl V.E. (1979). *Die Psychotherapie in der Praxis*. Wien.
- Frankl V.E. (1978a). *Theorie und Therapie der Neurosen*. München.
- Frankl Viktor E. (1978b). *Psychologia dla każdego*. Warszawa.
- Frankl V.E. (1976). *Der Mensch auf der Suche nach Sinn*. Freiburg.
- Frankl V.E. (1974). *Psychotherapie für den Alltag. Rundfunkvorträge über Seelenheilkunde*. Freiburg.
- Frege G. (2014). Sens i znaczenie. W: G. Frege, *Pisma semantyczne*. Warszawa.
- Frege G. (1892). Über Sinn und Bedeutung. *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik*, s. 25–50.
- Freud Z. (1997). *Poza zasadą przyjemności*. Warszawa.
- Freud Z. (1967). *Człowiek, religia, kultura*. Warszawa.
- Freud Z. (1920). *A General Introduction to Psychoanalysis*. New York.
- Fromm E. (2008). *Mieć czy być*. Poznań.
- Fromm E. (1996). *Rewolucja nadziei. Ku uczłowieczonej technologii*. Poznań.
- Fromm E. (1994a). *Niech się stanie człowiek. Z psychologii etyki*. Warszawa – Wrocław.
- Fromm E. (1994b). *Wojna w człowieku. Psychologiczne studium istoty człowieczeństwa*. Gdańsk.
- Fromm E. (1982). *Man for himself: an inquiry into the psychology of ethics*. London.
- Fromm E. (1971). *O sztuce miłości*. Warszawa.
- Gąłdowa A. (2009). *Rozwój osobowości człowieka dorosłego*. Kraków.
- Gandhi M. K. (1958). *Autobiografia*. Warszawa.
- Glasenapp H. (1966). *Religie niechrześcijańskie*. Warszawa.
- Głąz S. (2006). *Sens życia a religia. Wymiary filozoficzno-psychologiczne*. Poznań.
- Gołaszewska M. (1990). *Istota i istnienie wartości. Studium o wartościach etycznych na tle sytuacji aksjologicznej*. Warszawa.
- Gore Al. (1992). *Earth in the Balance: Ecology and the Human Spirit*. New York.

- Górnicki M. (2002). Mistycyzm. W: M. Chmielewski (red.), *Leksykon duchowości chrześcijańskiej* (s. 532-533). Lublin-Kraków.
- Griffith J.L., Griffith M.E. (2008). *Odkrywanie duchowości w psychoterapii*. Kraków.
- Gross W. (2013). *Das Pädagogische in der Existenzanalyse und Logotherapie Viktor Frankls*, Wien.
- Grün A. (2015). *Der Glaube der Christen*. Kevelaer.
- Grün A. (2009a). *Stationen meines Lebens. Was mich bewegt – was mich berührt*. Freiburg im Breisgau.
- Grün A. (2009b). *Was die Liebe nährt. Beziehung und Spiritualität*. Freiburg im Breisgau.
- Grün A. (2006). *Źródła siły wewnętrznej. Unikać wyczerpania – wykorzystywać pozytywne energie*. Kielce.
- Grün A. (2002). *Geborgenheit finden, Rituale feiern: Wege zu mehr Lebensfreude*. Freiburg im Breisgau.
- Grün A. (2000). *O duchowości inaczej*. Kraków.
- Grygiel S. (1982). Wartość. W: Z. Pawlak, (red.), *Katolicyzm A – Z* (s. 380). Poznań.
- Grzegorzczak Anna (2002). *Filozofia nieoczekiwanego. Między fenomenologią a hermeneutyką*. Poznań.
- Grzywak-Kaczyńska A. (1972). Teoria dezintegracji pozytywnej Kazimierza Dąbrowskiego. Zagadnienia wychowawcze. *Zdrowie Psychiczne*, 6, s. 5-15.
- Guardini R. (1969). *Koniec czasów nowożytnych*. W: R. Guardini, *Koniec czasów nowożytnych. Świat i osoba. Wolność, łaska, los* (s. 17–86). Kraków.
- Hadot P. (1992.) *Filozofia jako ćwiczenie duchowe*. Warszawa.
- Hahn T. (1994). *Ethik der Erziehung. Grundlegung und Konkretisierung einer Paedagogischen Ethik*. Zürich.
- Hall D. (2007). *New Age w Polsce. Lokalny wymiar globalnego zjawiska*. Warszawa.
- Hanegraaff W.J. (2022). *Hermetic Spirituality and the Historical Imagination*. New York.
- Hart H.L.A. (1984). *The Spirit of the Earth: A theology of the Land*. Ramsey.
- Heidegger M. (2001). *Zasada racji*. Kraków.

- Heidegger M. (1977). The Question concerning Technology. W: M. Heidegger, *The Question Concerning Technology and Other Essays* (s. 3-35). New York.
- Heitger M (1993). *Lehrer sein heute*. Innsbruck.
- Heitger M. (1987). *Braucht Bildung Religion?* Innsbruck-Wien.
- Heszen-Niejodek I. (2005). Psychologia zdrowia. W: J. Strelau (red.), *Psychologia*. Gdańsk.
- Hiżycki Sz. (2016). *Modlitwa Jezusowa. Bardzo krótkie wprowadzenie*. Kraków: Tyniec.
- Hodgson G.M. (2004). *The Evolution of Institutional Economics. Agency, Structure and Darwinism in American Institutionalism*. London – New York.
- Ingarden R. (1975). Książeczka o człowieku. Kraków.
- Jack H. (1956). *The Gandhi Reader*. Indiana.
- Jan Paweł II (1992). *Salvificis doloribus*. Watykan.
- Jan Paweł II. (1984). *Adhortacja apostolska Reconciliatio et paenitentia do episkopatu duchowieństwa i wiernych po synodzie biskupów o pojednaniu i pokucie w dzisiejszym posłannictwie kościoła*. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_02121984_reconciliatio-et-paenitentia.html (02.03.2023).
- Jaroszyński P. (2005). Kultura. W: A. Maryniarczyk (red.), *Powszechna encyklopedia filozofii*. Tom 6. K-M (s. 132-140). Lublin.
- Jaspers K. (1997). *Wolność i komunikacja*. Warszawa.
- Jaspers Karl (1990). *Filozofia egzystencji. Wybór pism*. Warszawa.
- Jeżowski M. (2010). Duchowość – paradygmat socjologii religii czy socjologii moralności? A może socjologia duchowości? W: M. Libiszowska-Żółtkowska, S. Grotowska (red.), *Religijność i duchowość – dawne i nowe reformy* (s. 66-78). Kraków.
- Jung K.G. (1989). *Rebis, czyli kamień filozofów*. Warszawa.
- Kant I. (2018). *Krytyka praktycznego rozumu*. Warszawa.
- Kant I. (1995). *Przypuszczalny początek ludzkiej historii i inne pisma historyzoficzne*. Toruń.
- Kant I. (1993). *O wiecznym pokoju. Zarys filozoficzny*. Wrocław.
- Kant I. (1992). *Koniec wszystkich rzeczy, O niedawno powstałym wyniosłym tonie w filozofii*. Toruń.

- Kant I. (1953). *Uzasadnienie metafizyki moralności*. Warszawa.
- Kapała M., Frąckowiak T. (2008). Duchowy rozwój człowieka – między biernością i aktywnością. W: A. Keplinger (red.), *Bierność społeczna. Studia interdyscyplinarne* (s. 89-104). Warszawa.
- Kasser T. (1996) Aspirations and Well-Being in a Prison Setting. *Journal of Applied Social Psychology*, 26.
- Kaufmann A., Radbruch G. (1987). *Rechtsdenker, Philosoph, Sozialdemokrat*. München – Zürich.
- Keating T. (2020). *Kontemplacja chrześcijańska. Droga wewnętrznego pokoju*. Kraków.
- Kierkegaard S. (1982). *Albo, albo*. Warszawa.
- Kłoczowski J.A. (2006). Czym jest duchowość? – kontekst religijny i kulturowy. W: A. Grzegorzczak, J. Sójka, R. Koschany (red.), *Fenomen duchowości* (s. 13-21). Poznań.
- Kobierzycki T. (1989). *Osoba. Dylematy rozwoju. Studium metakliniczne*. Bydgoszcz.
- Koltko-Rivera Mark (2006). Rediscovering the Later Version of Maslow's Hierarchy of Needs: Self-Transcendence and Opportunities for Theory, Research, and Unification. *Review of General Psychology*, 4, s. 302-317.
- Kopaliński W. (red.), (1990). *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*. Warszawa.
- Kowalczyk S. (2005.) *Człowiek w myśli współczesnej*. Warszawa.
- Kowalczyk S. (1995). *Podstawy światopoglądu chrześcijańskiego*. Wrocław.
- Kozielecki J. (2004). *Spółczesność transgresyjna. Szansa i ryzyko*. Warszawa.
- Kozielecki J. (1997). *Transgresja i kultura*. Warszawa.
- Krok D. (2009). Religijność a duchowość – różnice i podobieństwa z perspektywy psychologii religii. *Polskie Forum Psychologiczne*, t. 14, nr 1, s. 126–141.
- Kuczkowski S. (1998). *Psychologia religii*. Kraków.
- Kühn E. (1998). *Intuitive Sinnfindung. Zur praktischen Bedeutung des gewissens nach Viktor E. Frankl*. München.

- Kulesz Z. (2019). Wartości w procesie wychowania. Impulsy myśli Anselma Grüna. W: M. Czarnecka, S. Dziekoński, A. Gralczyk, J. Michalski (red.), *Wartości, człowiek, wychowanie: aksjologia w europejskich systemach edukacyjnych* (s. 117-137). Warszawa.
- Kulesz Z. (2018). *Głębia i integralność. Inspiracje pedagogiczne Anselma Grüna*. Olsztyn.
- Kunowski S. (2018). *Podstawy współczesnej pedagogiki*. Warszawa.
- Kurz W. (1995). *Kompendium der Logotherapie und Existenzanalyse*. Tübingen.
- Lacan J. (1996). *Funkcja i pole mówienia i mowy w psychoanalizie*. Warszawa.
- Längle A. (1999). *Sinnvollen leben. Angewandte Existenzanalyse*. Wien.
- Lay R. (2005). *Von Sinn des Lebens*. Berlin.
- Leder A. (2013). *Prześlona rewolucja. Ćwiczenia z logiki historycznej*. Warszawa.
- Legaz y Lacambra L. (2000). Prawo naturalne: Wiedza naukowa czy myślenie magiczne? W: M. Szyszkowska (red.), *Zarys filozofii prawa*. Białystok.
- Libiszowska-Żółtkowska M., Grotowska S., (red.). (2010). *Religijność i duchowość – dawne i nowe reformy*. Kraków.
- Locke E.A. (1994). Goal setting and productivity under capitalism and socialism. W: Z. Zaleski (red.), *Psychology of future orientation*, Lublin
- Lorenz K. (1972). *Tak zwane zło*. Warszawa.
- Lukas E. (2000). *Auch deine Leiden hat Sinn*. Freiburg.
- Łagodzki W., Pyszczyk G. (red.), (2000). *Filozofia. Leksykon PWN*. Warszawa.
- Łobocki M. (1993). Pedagogika wobec wartości. W: B. Śliwerski (red.), *Kontestacje pedagogiczne* (s. 125-135). Kraków.
- Machniak J. (2008). Mistyka w chrześcijaństwie. Teologia. W: S. Wilk, E. Ziemann, R. Sawa, K. Gózdź, J. Herbut, S. Olczak, R. Popowski (red.), *Encyklopedia Katolicka*, t. 12 (s. 1321-1323). Lublin.
- Machniak J. (1993). Mistyczny wymiar duchowości chrześcijańskiej W: W. Słomka, J. Misiurek, A. J. Nowak, M. Chmielewski (red.), *Teologia duchowości katolickiej* (s. 316-331). Lublin.
- Mann T. (2018). *Joseph und seine Brüder* („Zum Herrn”). Frankfurt.

- Mariański J. (2013). *Sekularyzacja, desekularyzacja, nowa duchowość. Studium socjologiczne*. Kraków.
- Mariański J., Wargacki S. (2011). Nowa duchowość jako megatrend społeczny i kulturowy. *Przegląd Religioznawczy*, 4 (242), s. 135-158.
- Mariański J. (2010a). Nowa duchowość – alternatywa czy dopełnienie religijności? W: M. Libiszowska-Żółtkowska, S. Grotowska, (red.), *Religijność i duchowość – dawne i nowe reformy* (s. 19-34). Kraków.
- Mariański J. (2010b). *W poszukiwaniu sensu życia*. Lublin.
- Mariański J. (2008). W co i jak wierzą katolicy w Polsce. *Roczniki Nauk Społecznych. Socjologia. Katolicka Nauka społeczna. Politologia*, t. 36, z. 1, s. 73-104.
- Maritain J. (2003). *Humanizm integralny*. Warszawa.
- Maschi T. et al. (2012). The High Cost of the International Aging Prisoner Crisis: Well-Being as the Common Denominator for Action. *The Gerontological Society of America*, 4, s. 543–554.
- Maslow A. (2001). *W stronę psychologii istnienia*. Warszawa.
- Maslow Abraham H. (1990). *Motywacja i osobowość*. Warszawa.
- Maslow Abraham H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50, s. 370-396.
- Matanić Atanasio G. (1990). *La spiritualita come scienza. Introduzione metodologica allo studio della vita spirituale cristiana*. Cinisello Balsamo.
- Mądrzycki Tadeusz (2002). *Osobowość jako system tworzący i realizujący plany*. Gdańsk.
- McEwen, B. S. (2005). Glucocorticoids, depression, and mood disorders: Structural remodeling in the brain. *Metabolism: Clinical & Experimental*, 54.
- Merton T. (1973). *Contemplation in a Word of Action*. Garden City, N. Y.
- Michalski J. (2011). *Sens życia a pedagogika. Impulsy myśli Viktora E. Frankla*. Toruń.
- Michalski J. (2004). *Edukacja i religia jako źródło rozwoju egzystencjalno-kognitywnego. Studium hermeneutyczno-krytyczne*. Toruń.
- Michalski Jarosław T. (2013). Konstruowanie tożsamości podmiotowej w kontekście kategorii sensu w pedagogice. *Paedagogia Christiana*, 2/23, s. 11-26.

- Michalski J. (2000). Wychowanie do wartości – wychowaniem do „poczucia sacrum”. W: Z. Kunicki (red.), *Czy sacrum jest jeszcze święte (przedmiot – interpretacje – deformacje)* (s. 43-60). Olsztyn.
- Mielicka H. (2010). Religijny wymiar duchowości. W: M. Libiszowska-Żółtkowska, S. Grotowska (red.), *Religijność i duchowość – dawne i nowe reformy* (s. 45-55). Kraków.
- Milerski B. (2012). *Hermeneutyka pedagogiczna. Perspektywy pedagogiki religii*. Warszawa.
- Miles J. (1999). Foreword. W: J.F. Revel, M. Ricard (red.), *The Monk and the Philosopher*. New York.
- Misiurek J. (2011). *Modlitwa. Medytacja. Kontemplacja. Mistyka. Dzieje Problematyki*. Lublin.
- Misiurek J. (2008). Mistyka w chrześcijaństwie. Dzieje. W: S. Wilk, E. Ziemann, R. Sawa, K. Gózdź, J. Herbut, S. Olczak, R. Popowski (red.), *Encyklopedia Katolicka*, t. 12 (s. 1312-1321). Lublin.
- Misiurek J., Walewander E. (1993). Zarys historii duchowości chrześcijańskiej. W: W. Słomka, J. Misiurek, A. J. Nowak, M. Chmielewski (red.), *Teologia duchowości katolickiej* (s. 15-48). Lublin.
- Morszczyński W. (1994). Rola założeń aksjologicznych w empirycznych badaniach systemów wartości. W: K. Olbrycht (red.), *Edukacja aksjologiczna. Wymiary – kierunki – uwarunkowania*, T. 1 (s. 72-89). Katowice.
- Motak D. (2010). Religia – religijność – duchowość. Przemiany zjawiska i ewolucja pojęcia, *Studia Religioznawcze*, z. 43, s. 201-218.
- Mróz A. (2008). *Rozwój osobowy człowieka – badania w kontekście teorii dezintegracji pozytywnej Kazimierza Dąbrowskiego*. Lublin.
- Mulhall S. (2005). *Heidegger and Being and Time*. London and New York.
- Murray Edward J. (1968). *Motywacja i uczucia*. Warszawa.
- Naess A. (1987). *Ecology, Community and Lifestyle*. Cambridge.
- Narodowy Korpus Języka Polskiego 2008-2010*.
- Nehru J. (1957). *Odkrycie Indii*. Warszawa.
- Nietzsche F. (2005). *The Anti-Christ, Ecce Homo, Twilight of the Idols, and other writings*. New York.
- Nietzsche F. (1905) Poza dobrem i złem. W: F. Nietzsche, *Dziela*, t. 2. Warszawa.

- Nouwen H.J.M. (2008a). *Listy do Marka o Jezusie. Duchowe życie w materialnym świecie*. Kraków.
- Nouwen H.J.M. (2008b). *Droga serca. Duchowość pustyni i dzisiejsze duszpasterstwo*. Kraków.
- Nowak M. (2008). *Teorie i koncepcje wychowania*. Warszawa.
- Nowak M. (1992). O wartościach chrześcijańskich w wychowaniu. *Kultura i Edukacja*, 2, s. 39-49.
- Nuttin J. (1984). *Motivation, Planning, and Action: a Relational Theory of Behavior Dynamics*. Leuven.
- Obuchowski K. (2000). *Galaktyka potrzeb. Psychologia dążeń ludzkich*. Poznań.
- Olbrycht K. (2011). *Prawda, dobro i piękno w wychowaniu człowieka jako osoby*. Katowice.
- Olbrycht K. (2002). *Prawda, dobro, piękno w wychowaniu człowieka*. Katowice.
- Osho (1995). *Psychologia ezoteryki*. Łódź.
- Ostrowska K. (2019). *Psychologia dla służb społecznych*. Warszawa.
- Ostrowska U. (2006). Aksjologiczne podstawy wychowania. W: B. Śliwerski, (red.), *Pedagogika. T. 1. Podstawy nauk o wychowaniu* (s. 390-414). Sopot.
- Patočka J. (2011). Czy dzieje mają sens? W: K. Michalski, *Zrozumieć przemijanie*. Warszawa.
- Patočka J. (2002). *Plato and Europe*. Stanford.
- Patočka J. (1989). Negative Platonism: Reflections concerning the Rise, the Scope, and the Demise of Metaphysics – and Whether Philosophy Can Survive It. W: E. Kohák (red.) *Philosophy and Selected Writings* (s. 327–339). Chicago and London.
- Paulas J., Šebek J. (2003). *Anselm Grün odpowiada na pytania*. Kraków.
- Pennington Basil M. (2013). *Modlitwa prowadząca do środka. Powrót do starochrześcijańskiej metody modlitwy*. Kraków.
- Perz Z. (1968). Dziedzina wartości moralnych w ujęciu Czesława Znamierowskiego. *Studia Philosophiae Christianae*, 2, s. 177–196.
- Petrażycki L. (1968). *Wstęp do nauki polityki prawa*. Warszawa.
- Petrażycki L. (1960). *Teoria prawa i państwa w związku z teorią moralności*. Warszawa.

- Petrażycki L. (1925). *O ideale społecznym i odrodzeniu prawa naturalnego*. Warszawa.
- Petzelt A. (1986). *Grundfragen der Erziehung*. Wien.
- Petzelt A. (1981). *Kindheit – Jugend – Reifezeit*. Freiburg.
- Philipp T., Schwaratzki J., Amherdt F.-X. (red.), (2014). *Theologie und Sprache bei Anselm Grün*. Freiburg – Basel – Wien.
- Piechowski (1985). Zdrowie psychiczne jako funkcja rozwoju psychicznego. W: K. Dąbrowski (red.), *Zdrowie Psychiczne*. Warszawa.
- Pilecka Barbara (1986). Poczucie sensu życia w wybranych teoriach psychologicznych. W: B. Pilecka (red.), *Osobowościowe i środowiskowe korelaty poczucia sensu życia*. Rzeszów.
- Płużek Z. (1993). *Psychologia pastoralna*. Kraków.
- Popielski K. (2008). *Psychologia egzystencji. Wartości w życiu*. Lublin.
- Popielski K. (1996). *Człowiek – wartości – sens*. Lublin.
- Popielski K. (1991). *Analiza poczucia sensu życia. Test noo-dynamiki (T. N-D): wprowadzenie*. Lublin.
- Popielski K. (1987). „Sens” i „wartość” życia jako kategorie antropologiczno-psychologiczne. W: K. Popielski (red.), *Człowiek – pytanie otwarte. Studia z logoteorii i logoterapii* (s. 107-139). Lublin.
- Potocki A. (2014). Problem polskiej wiary. Uwagi socjologa. *Colloquia Theologica Ottoniana*, 1, s. 35–57.
- Prężyna W. (1996). Społeczno-religijne odniesienia dla poczucia sensu życia i psychoterapii. W: K. Popielski (red.), *Człowiek – wartości – sens. Studia z psychologii egzystencji* (s. 371-380). Lublin.
- Radbruch G. (1938). *Zarys filozofii prawa*. Warszawa.
- Ramachandran G. (1964). *Thoughts and Talks*. Tamil Nadu.
- Ratzinger J. (1996). *Śmierć – życie wieczne*. Warszawa.
- Reber A.S., Reber E.S. (2005). W: I. Kurcz, K. Skarżyńska (red.), *Słownik Psychologii*. Warszawa.
- Regan T. (1983). *The Case for Animal Rights*. Berkeley.
- Regan T. (1980). Prawa i krzywda zwierząt. *Etyka*, 18, s. 87–118.
- Reguła św. Benedykta* (2010). Tyniec.
- Reker Gary T., Wong Paul P. (1988). Aging as an individual process: Toward a theory of personal meaning. W: J.E. Birren, V.L. Bengston (red.), *Emergent theories of aging* (s. 214–246). New York.

- Ricoeur A. (1975). *Egzystencja i hermeneutyka*. W: S. Cichowicz (red.), *Rozprawa o metodzie*. Warszawa.
- Rodziński A. (1989). *Osoba, moralność, kultura*. Lublin.
- Rohr R. (2022). *Dzikość i mądrość. Duchowość mężczyzny*. Kraków.
- Rohr R. (2017). *Spadać w górę. Duchowość na obie połowy życia*. Kraków.
- Rohr R. (2015) *Rzeczy ukryte. Odkrywanie duchowości Pisma*. Kraków.
- Rolland R. (1965). *Świadek epoki: dziennik, publicystyka, krytyka, korespondencja*. Warszawa.
- Rose N. (2006). *The Politics of Life itself*. Princeton.
- Rubin J. B. (2009). Psychoanaliza i duchowość. W: D. M. Black (red.). *Psychoanaliza i religia w XX wieku. Współzawodnictwo czy współpraca?* (s. 203-230). Kraków.
- Sanz J. (1995). Od zadufania typowego dla wieży Babel do łaski Pięćdziesiątnicy. Duchowość chrześcijańska między modą a ciągłością. W: L. Balter (red.). *Duchowość chrześcijańska. Kolekcja Communio*, T. 10 (s. 36-59). Poznań.
- Sartre J.-P. (2008). *Being and Nothingness*. London.
- Sartre J.-P. (2007). *Byt i nicość. Zarys ontologii fenomenologicznej*. Kraków.
- Sartre J.-P. (1956). *Dramaty*. Warszawa.
- Sawa P. (2018). Współczesna duchowość chrześcijańska opis próba oceny perspektywy. *Studia Pastoralne*, 14, s. 265- 287
- Scheier M.F., Carver C.S. (1985). Optimism, coping, and health: Assessment and implications of generalized outcome expectancies. *Health Psychology*, 4(3).
- Scheler M. (1994). *Cierpienie, śmierć, życie wieczne*. Warszawa.
- Schurr J. (2002). *Erziehung in Spannungsfels von Intention und Wirkung*. Stuttgart.
- Schweitzer A. (1993). *Wielcy myśliciele Indii*. Warszawa.
- Schweitzer A. (1974). *Życie*. Warszawa.
- Sheridan M. (1995). Duchowość wczesnego monastycyzmu egipskiego. W: M. Starowieyski (red.). *Duchowość starożytnego monastycyzmu, Materiały z międzynarodowej sesji naukowej* (s. 19-29). Kraków.
- Singer P. (2007). *Etyka praktyczna*. Warszawa.
- Singer P. (1997). *O życiu i śmierci. Upadek etyki tradycyjnej*. Warszawa.
- Singer P. (1980) Zwierzęta i ludzie jako istoty równe sobie. *Etyka*, 18.

- Singer P. (1975). *Animal liberation: A new ethics for our treatment of animals*. New York.
- Skolimowski H. (1993). *Filozofia żyjąca*. Warszawa.
- Słomka W. (1982). Mistyka. W: Z. Pawlak (red.), *Katolicyzm A – Z* (s. 266-268). Poznań.
- Socha P. M. (2014). *Przemiana. W stronę teorii duchowości*. Kraków.
- Socha P. (2000). *Psychologia rozwoju duchowego – zarys zagadnienia*. Kraków.
- Spengler O. (2001). *Zmierzch Zachodu, Zarys morfologii historii uniwersalnej*. Warszawa.
- Stallmann M. (1958). *Christentum und Schule*. Stuttgart.
- Starnawski W. (2020). Modele duchowości a wychowanie. W: A. Fidelus, J. Michalski (red.), *Człowiek – Duchowość – Wychowanie. Impulsy myśli o Anselma Grina*. T. 1 (s. 80-94). Warszawa.
- Stinissen W. (2021). *Ani joga, ani zen. Chrześcijańska medytacja głębi*. Kraków.
- Stinissen W. (2003a). *Życ w głębokiej relacji z Bogiem*. Kraków.
- Stinissen W. (2003b). *Droga modlitwy wewnętrznej*. Kraków.
- Strycharczyk D. et al. (2021). *Developing Mental Toughness: strategies to improve performance, resilience and wellbeing in individuals and organizations*. London.
- Suchodolski B. (1985). Osobowość i alternatywy cywilizacji współczesnej. W: K. Dąbrowski (red.), *Zdrowie Psychiczne*. Warszawa.
- Sudbrack J. (1996). *Mistyka. Doświadczenie własnego ja – Doświadczenie kosmiczne – Doświadczenie Boga*. Kraków.
- Szlachcicowa I. (2010). Duchowość jako przedmiot badań socjologicznych – refleksje metodologiczne. W: M. Libiszowska-Żółtkowska, S. Grotowska (red.), *Religijność i duchowość – dawne i nowe reformy* (s. 217-230). Kraków.
- Szołtysek A.E. (2008). *Filozofia wychowania*. Toruń.
- Sztompka P. (2012). *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Kraków.
- Szymczak M. (red.), (1981). *Słownik języka polskiego*. Warszawa.
- Szysko-Bohusz A. (1991). *Uniwersalny stan świadomości*. Poznań.
- Szyszkowska M. (2009a). Znaczenie teorii dezintegracji pozytywnej dla nowych ideałów w procesach edukacyjnych. W: H. Gajdamowicz

- (red.), *Nauczyciel wobec szans i zagrożeń edukacyjnych w XXI wieku*, Kraków.
- Szyszkowska M. (2009b). *Zarys europejskiej filozofii prawa*. Białystok.
- Szyszkowska M. (1999). *Europejska filozofia prawa*. Warszawa.
- Szyszkowska M. (1989). *Filozofia prawa i filozofia człowieka*. Warszawa.
- Szyszkowska M. (1981). Filozofia zdrowia psychicznego. W: K. Dąbrowski (red.), *Zdrowie psychiczne* (s. 359-379). Warszawa.
- Szyszkowska M. (1979). Interdyscyplinarność higieny psychicznej. *Zdrowie Psychiczne*, 3-4.
- Szyszkowska M. (1972). *Dociekania nad prawem, czyli o potrzebach człowieka*. Warszawa.
- Śliwerski B. (2001). *Program wychowawczy szkoły*. Warszawa.
- Tagore R. (1964). *The Crisis in Civilisation*. Calcutta.
- Tatala M. (2002). Problematyka rozwoju w teorii dezintegracji pozytywnej Kazimierza Dąbrowskiego. *Pedagogia Christiana*, 1.
- Taylor P. (1986). *Respect for Nature: A Theory of Environmental Ethics*. Princeton.
- Taylor P. (1984). Are Humans Superior to Animals and Plants. *Environmental Ethics*, 12.
- Tendulkar D. (1954). *Mahatma: life of Mohandas Karamchand Gandhi*, t. 8. Bombay.
- Tillich J. (1993). *Męstwo bycia*. Paryż.
- Tischner J. (1982). *Myślenie według wartości*. Kraków.
- Tokarski J. (red.), (1977). *Słownik wyrazów obcych*. Warszawa.
- Tyszkowa M. (1998). *Rozwój psychiczny człowieka w ciągu życia*. Warszawa.
- Wargacki S.A. (2016). Duchowość w kulturze ponowoczesnej. *Zeszyty Naukowe KUL*, 4 (236), s. 27–51.
- Wargacki S.A. (2011). Współczesny człowiek i sacrum. *Misje dzisiaj* (marzec-kwiecień), s. 3-4.
- Wargacki S.A. (2009). Duchowość jako współczesny fenomen społeczny i kulturowy. W: M. Filipiak (red.), *Wprowadzenie do socjologii kultury* (s. 294-313). Lublin.
- Weinberg S. (1980). *Pierwsze trzy minuty*. Warszawa.

- Wicki J. (1999). *Horizonte des Lebens. Zur Frage nach dem Sinn des Lebens*. Göttingen.
- Wilber K. (1996). *Niepodzielone. Wschodnie i zachodnie teorie rozwoju osobowości*. Poznań.
- Wilber K. (1995). *Śmiertelni nieśmiertelni. Prawdziwa opowieść o życiu, miłości, cierpieniu, umieraniu i wyzwoleniu*. Warszawa.
- Wiseman J.A. (2009). *Historia duchowości chrześcijańskiej. Wybrane zagadnienia*. Kraków.
- Witek S. (1995). Duchowość religijna. W: R. Łukaszyk, L. Bienkowski, F. Gryglewicz, (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 4, (s. 330-334). Lublin.
- Wojtyła K. (1969). *Osoba i czyn*. Kraków.
- Wolicki Marian (1990). Problem sensu w analizie egzystencjalnej V. E. Frankla, *Studia Philosophiae Christianae*, 26/1, s. 234-241.
- Woynarowska B. (2007). *Edukacja zdrowotna. Podręcznik akademicki*. Warszawa.
- Wulff D.M. (1999). *Psychologia religii. Klasyczna i współczesna*. Warszawa.
- Wuthnow R. (1998). *After Heaven: Spirituality in America since the 1950s*. Berkeley.
- Yalom I.D. (2008). *Psychoterapia egzystencjalna*. Warszawa.
- Yalom T. (1989). *Existentielle Psychotherapie*. Bern – Stuttgart.
- Zaborowski Z. (2001). *Problemy psychologii życia*. Warszawa.
- Zdybicka Z. (1992). Człowiek i religia. W: M. A. Krąpiec, S. Kamiński, Z. J Zdybicka, P Jaroszyński (red.), *Wprowadzenie do filozofii* (s. 341-385). Lublin.
- Zdybicka Z. (1988). *Religia i religioznawstwo*. Lublin.
- Zdybicka Z. J. (1982). Religia. W: Z. Pawlak (red.), *Katolicyzm A – Z* (s. 325-330). Poznań.
- Zdybicka Z. J. (1979). Wartości religijne a wartości moralne, *Zeszyty Naukowe KUL*, R 22, 1-3, s. 99-108.
- Znamierowski Cz. (1957). *Oceny i normy*. Warszawa.
- Znаниеcka M. (2016). *Kategoria duchowości i jej wybrane parafrazy w pedagogice*. Gdańsk.

[...] Ludzie mają tendencję do wyjaśniania nieznanego w kategoriach znanego. W dociekaniach naukowych ma to głęboko konserwatywne skutki: uprzywilejowuje konwencjonalne rozumienie tego, jak rzeczy się mają, jednocześnie zaślepiając na wszystko, co jest inne i nie pasuje do ustalonych paradygmatów. W tej książce przyjmuje się dokładnie odwrotne podejście. Jeśli wiedza jest doświadczeniem bycia w kontakcie z tym, jak rzeczy się mają, procedury kwestionowania i destabilizowania pewników w tym zakresie mogą prowadzić do zmienionych stanów wiedzy. Tylko jeśli najpierw zrozumiemy, z czym tak naprawdę mamy do czynienia, gdy mówimy o duchowości, możemy ustalić, jak duchowość jednostki koreluje z ontologią świata. Autorzy czynią to w czterech uzupełniających się rozdziałach: Pokój wewnętrzny podstawą duchowości, Sens i cel życia a duchowość jednostki, Wartości religijne fundamentem duchowości, Duchowość osoby w sytuacjach kluczowych doświadczeń życia, stanowiących eksplorację różnych wymiarów duchowości, obejmujących zarówno najgłębsze ja człowieka, jak i świat, który on zamieszkuje.

/Ze wstępu/

WYDAWNICTWO NAUKOWE
AKADEMII MAZOWIECKIEJ
W PŁOCKU

ISBN 978-83-66277-50-2

9 788366 277502

